

Om förföljelser: Mikaelidagen, 16, 19 samt 21 e Tref, årg. 2.

Av Thomas Kazen och Hanna Stenström

Förföljelser av olika slag skymtar i många nytestamentliga texter. De tidigkristna upplevde sig ofta under press från sin omgivning, även om omgivningen skiftade: ibland verkar det handla om konflikter med (andra) judar, ibland med den icke-judiska befolkningen och ibland om konflikter med de romerska makthavarna.

De allra första kristustroende var judar, såväl i det romerska Palestina som i diasporan, och den judiska identiteten var för stora grupper självklar under lång tid. Frågan om var och när och hur kristustroende grupper börjar identifiera sig själva som något annat än judar och i motsättning till judar är idag mer omstridd än någonsin. Även huvudsakligen ”hednakristna” församlingar började ju som ett slags messiastroende judiska grupper och den teologiska och etiska traditionen var utpräglad judisk. De texter som användes och betraktades som helig skrift var också judiska: huvudsakligen översättningar av de texter kristna kallar ”Gamla testamentet” som tidigare gjorts för grekisk-språkliga judar i diasporan.

Liksom andra judiska grupper kunde de kristustroende utsättas för omgivningens missnöje, förakt och ibland handgripligheter. Judendomen var en accepterad och i många stycken respekterad religion i romarriket, men en del av de judiska särdragen kunde betraktas som isolationistiska och intoleranta, och den judiska oviljan att delta i städernas kultiska sammanhang och så småningom (i vissa områden) i kejsarkulten väckte ibland ont blod. Kristustroende grupper med övervägande icke-judiska medlemmar släppte med tiden en del av de särdrag som försvårade måltidsgemenskap, till exempel vissa födo- och renhetsregler, men även paulinska församlingar verkar ha diskuterat restriktioner vad gäller att äta tillsammans med icke-troende, utifrån föreställningar om offerkött och avgudadyrkan. Vad gäller tveksamheterna kring att delta i andra kulturer skiljde sig de tidigkristna knappast från (andra) judar: officiella texter betraktar det som uteslutet, även om det i praktiken antagligen förekom.

Det är inte alltid lätt att avgöra hur det motstånd och de förföljelser såg ut som antyds eller hänvisas explicit till i olika nytestamentliga texter. Det finns texter som talar om handgripliga konflikter mellan kristustroende judar och andra judar, men det är svårt att få en säker bild av vad som skedde i historien. Paulus talar om sin bakgrund som hängiven jude och kyrkans förföljare (Gal 1:13; Fil 3:5-6), men trots Apg 9:1-2 förblir det oklart på vems uppdrag han handlade. (Apostlagärningarna är en osäker historisk källa. Det är till exempel tveksamt vilken makt översteprästen hade över de judiska församlingarna i diasporan) Matt 10:16-23 är ett annat exempel som kan ha sin bakgrund i den smärtsamma separationen mellan kristustroende och (andra) judar, men det är osäkert om det förekom spöstraff i synagogorna. Det profetiska/apokalyptiska bildspråket är konventionellt och det är svårt att veta vad som speglar faktiska händelser. Dessutom är det inte självklart att ”människorna” i denna text är (andra) judar bara för att ordet ”synagoga” används (se nedan). Fokus i avsnittet ligger på makthavare och ”hedningar”.

En vanlig bild av de tidigaste kristustroende är att de huvudsakligen bestod av människor från samhällets lägre skikt. Den bilden är inte helt självklar idag, särskilt inte när vi rör oss längre fram i tiden. Brevlitteraturen från andra hälften av första

århundradet verkar spegla församlingar som också innehöll relativt etablerade människor med tillgångar. Samtidigt talar nytestamentliga texter ofta om fattigdom och ”de fattiga”, till exempel när Paulus gör en insamling till ”de fattiga” i Jerusalem. En del av de konflikter som de tidigkristna var del av kan ha haft klassprägel.

I flera av kyrkoårets texter hösten 2019 talas om förföljelser. I Jakobsbrevet 2:1-8, som är episteltext 21 söndagen efter Trefaldighet, skildras en mycket judiskt präglad kristustroende miljö: församlingen, eller samlingslokalen, kallas synagoga (men se nedan). Här möter vi spänningen mellan fattiga och rika i en situation där församlingen kanske lockas av den status närvaron av människor från samhällets övre skikt skänker dem och de möjligheter till klassresa detta skulle kunna ge. Författaren påminner mottagarna om att Gud utvalt de fattiga i världen och beskriver de rika som att de ”förtrycker er och släpar er till domstolarna”, samt ”smädar det härliga namn som uttalats över er”. De rika beskrivs alltså som generella motståndare, men om vi kan tala om förföljelser kan vara osagt.

Evangelietexten för 19 söndagen efter Trefaldighet, ur Johannesevangeliet 9, berättar om den blindfödde mannen som botas av Jesus. Här möter vi Johannesevangeliets typiska stereotypisering, där fariséerna står symbol för de judiska ledare som de johanneskristna har konflikter med vid slutet av första århundradet. ”Judarna” nämns inte i de verser som valts ut till evangelietext, men däremot i verserna mellan urklippet, där också uppgifterna om uteslutning ur synagogan finns med (se kommentaren ”Judarna i Johannesevangeliet”, 1 advent, årg. 2). Hela textavsnittet har alltså frågan om konflikt mellan kristustroende och (andra) judar hängande över sig.

Alternativtexten för Mikaelidagen, Apg 12:6-17, berättar om Petrus befrielse ur fängelset av en ängel. När Petrus upptäcker att han är fri låter Lukas honom säga: ”Nu vet jag verkligen att Herren har skickat sin ängel och räddat mig ur Herodes händer, undan allt som det judiska folket väntat sig”. Här framställs alltså det judiska folket som Petrus och de tidigkristnas motståndare på ett sätt som är typiskt för, och hör till, Lukas dramaturgi (jämför berättelsen om Paulus, förföljaren, i Apg 9). De kristustroende möter i Apostlagärningarna ständigt motstånd från judarna men bekräftas både av Gud (genom under och gudomliga straff) och av romarna (som frikänner dem och ibland omvänder sig). En av poängerna är att framställa de tidigkristna som pålitliga och bra för romarriket, till skillnad från judarna, som visat sig vara en politisk säkerhetsrisk.

Uppenbarelseboken ger en delvis annan bild av läget. Episteltexten för 16 söndagen efter Trefaldighet, Uppenbarelseboken 2:8-11, kallar motståndarna för en ”Satans synagoga”. Denna text borde närmast vara förbjuden att högläsa utan rejäla förklaringar, eftersom den så lätt väcker antisemitiska fördomar. Ordet ”synagoga” används ibland i grekiska texter för sammankomster och samlingslokaler som inte har något med judar och göra. Här är det ändå ganska rimligt att tänka sig en inomjudisk konflikt. Uppenbarelsebokens mottagare ser nog sig själva som kristustroende judar och här fördöms en rivaliserande judisk grupp.

Men för övrigt är den stora motståndaren i Uppenbarelseboken nästan alltid den romerska makten och det romerska imperiet. I den text som läses varje årgång på Mikaelidagen, Uppenbarelseboken 12:7-12, identifieras inte Guds fiende med någon människa, grupp, stat, men läst i Uppenbarelsebokens sammanhang handlar texten om

hur Djävulen, i form av Rom, förföljer dem som står på Guds sida, och som textens mottagare ska identifiera sig med. Till dem sägs att plågorna är verkliga, men att Gud redan segrat i himlen och att det onda därför snart kommer att ta slut.

Det finns en forskardiskussion om de kristustroende redan då boken skrevs, sannolikt på 90-talet, redan var utsatta för stora förföljelser från romarnas sida, om de snarare var lokala, eller om de förväntades i framtiden. I vilket fall tolkade de verkligheten som en pågående kamp mellan Gud och djävulen, även om vår bild av ständiga förföljelser inte alltid stämmer.

Kristustroende och judar var alltså syskongrupper som visserligen hade sina konflikter, men som bägge riskerade att utsättas för våld från sin omgivning och förtryck och förföljelser från statsmakten. Det är en sorglig historisk ironi att de kristna med tiden identifierar sig med den övermakt som stod för de stora övergreppen och vänder sig mot sin systemreligion. Det är en viktig uppgift för kristna uttolkare idag att hantera den här typen av texter med medvetenhet och urskillning och inte förvärta effekterna av dem.